

Zelei Bori

Családiróladalom?

Kiss Ottó három kötetről

Két szerény recenziót olvashatnak az alábbiakban, három szerénynek mutatkozó, ám sok igazságot rejtő könyvről. Valójában a három csak két és fél, hiszen Kiss Ottó *Csillagszedő Márió* című gyermekverskötete már évekkal ezelőtt megjelent, megnyerve a szerzőnek a megérdemelt díjat, majd további kritikákat kényszerítve ki a műfaj művelőinek tollából. 2006-ban két új kötettel gazdagodtunk: az *Emese almája* szintén gyerekhangú költeményeket tartalmaz, a *Szerintem mindenki maradjon otthon vasárnap délután* pedig... noha szól gyerekekről, nem szól hozzájuk. (Alább kiderül Önök számára is, miért nem.) Sok összefüggést találhatnak természetesen a művek között, ám olyannyira különböznek mégis, hogy együtt való tárgyalásuk szinte lehetetlennek tűnik, ráadásul meg fogják látni, óriási, otromba baklövést követnének el, ha mégis megkísérelném e lehetlent. Így tehát egymás után (mellett, alatt) írok róluk, érdemük szerint. Ki-ki meg fogja érteni, hogy miért. Következzenek hát...

Emese és Márió, a két kicsi, de okos testvér

A tavaly napvilágot látott *Emese almája* (*Szép Szó Tár* alcímmel) a négy évvel ezelőtt megjelent *Csillagszedő Márió* párja – akkor is eszünkbe jutna, hogy testvérként tekintsük a két kötetet, ha a hátsó borító ajánlásában egyébként nem olvasnánk összetartozásukról. A *Csillagszedő Márió* gyerekhangra írt versei akkor megnyerték a szerzőnek az Év Könyve Díjat. Az *Emese almája* darabjai szintén „svéd gyerekverses hangnemben” szólnak, ám a kötet világa sokkal könnyedebb, vidámabb, bár ugyanúgy velős igazságokra lelhetünk benne, mint a *Csillagszedő Márió*-ban.

A *Szép Szó Tár*-ban ábécérendben állnak a versek, egyszavas címük szerint sorakoznak ebben az ábécé-zsebkönyvben – a nyitó és a záróvers kínálja e megnevezést –, ám a könyv világa korántsem enciklopédikus, csupán a narrátor kisfiú által fontosnak tartott dolgok jelennek meg benne. Mintha egy kis verses *Ablak-Zsiráf*ot tartanánk a kezünkben, melynek líraiságát a szubjektív témaválasztás is fokozza.

Igaz ez, ha a címetek böngésszük végig: egy-egy látszólag teljesen önkényesen felbukkanó tárgy, jelenség köré szerveződnek a versek. Nem találunk tematikus csoportokba rendezett, negédes, kínosan egyszerű állatkás vagy közlekedős (*én lennék a vonat, / mozdonyom most tolat / a pályaudvarra be, / hogy a terhet ott rakja le* típusú) versikéket, a családi fényképalbum sem kerül elő, habár anya, apa és nagy nagyon fontos szereplői a kötetnek. Elmaradnak a meghitt(nek hitt) életképek, nem kívülállóként tekintünk a család tagjainak életére, hanem benne vagyunk a családban: nem látunk, nem láthatunk távolabb narrátorunknál, hiszen az ő belső világa alkotja a sorokat, az ő asszociációi szövik a gondolatokat egy-egy darabon belül, és ugyanezen asszociációk fűzik a verseket egymás után. Nem a Mamáról szól a vers, hanem a mosásról, a kékitőről, mert anya (a *Csillagszedő Márió* és az *Emese* Mama-figurája) mindig jelen van, jelenléte mindennél bizonyosabb, és ugyanígy bizonyos Apa és Nagy állandó jelenléte is, felbukkannak minduntalan: a kertben, autómosás közben, a tónál, a himnusz hallgatásakor, az álmokban, mindenféle apró-cseprő viszontagságban, gondban, magyará-

zatban. Nagyon fontos szempont ez a gyermek (b)irodalmában: ha a való életben nem is, de a mesevilágban (márpedig a gyermek gondolatvilágában a hallott, olvasott irodalom mese, ő még nem ismeri a realista világbábrázolás fogalmát, nincs is szüksége rá) a szülőknek muszáj a dolgukat tenniük, tehát vigyázniuk órá, a gyermekre. (Felmerül a kérdés ekkor: gyermek-kötet-e a *Csillagszedő Máriaó*? Hiszen abban a szülők válása adja a történet vázát, ráadásul a narrátor kislány is sokkal tragikusabb filozófia szerint gondolkodik. Erről a kérdésről szoltam már *Az Irodalom Visszavág* hasábjain (Új folyam, 14. szám), és most sem vélekedem másként: a *Csillagszedő Máriaó*nak csak bizonyos darabjait ismertetném meg egy kisgyerekekkel. Később természetesen, kiskamasz korában már aktuálisává válik számára az egész kötet, különösen, ha az élet, akár a sajátja, akár csak valamelyik kortársáé, arra kényszeríti őt, a fiatal olvasót, hogy ezeken a bonyolult és fájdalmas problémákon gondolkodjon.

Ezeknek a verseknek egy kisfiú a narrátora, talán Máriaó, talán egy egészen ismeretlen tövig nyírt hajjú, éles elméjű kiskölyök. Amazokat egy kislány mondta el, lehet, hogy pont Emese, lehet, hogy Hannus, Sári, netán Annipanni. A kislány története szomorú volt, a szülei válása bontakozott ki lassan a versekből, megszólaltak az ehhez fűződő érzelmek, néha egészen drámai hangon. Az új kötet világa vidámabb, játékosabb (talán kevésbé koravén?), a gyerekek megengedik maguknak a délutáni hancúrozást; egy rádiós magnó hangjaira fürdőznek; az ágy alá gurult gyógyszerből nemcsak a család, hanem az ágy is meggyógyul; igazi győzelmet hoz a fájós hasra kiáltott parancs; a léggömbök, ha éjjel nem alszanak, fáradtságukban leeresztenek reggelre; még ínség idején is a hőember sárgarépaorra menti meg az embereket az éhhaláltól.

A szavak is a játék alkotóelemei: télen hull a szállingó, nyáron vár a strandon a csuszoda, a bandarinok és bás barhaságok (olyannyira szubjektív világ ez, hogy akár kitalált szavak is megállják verscímként vagy témaként a helyüket). Játék a szerelem és Emese neve (hiszen ezek egyet jelentenek és ugyanazt, mert „*A szerelemben / pont annyi az e betű, / mint az Emesében, / mert a szerelemben / benne van az Emese*” – sőt nem csak a három e betű van benne, mert Emese egészen benne van a SzErEIEEMben, csupán a z, r, l marad ki. És „*Emesében pedig / benne van a szerelem*”, és nemcsak a szerelem, hanem a mese is, de ezt már minden olvasó tudja az óvodából). A játék után a szavak bekerülnek az üres, könyvtelen, magtalan, ruhátlan, raktalan tárba, beletárolódnak a szótárba, a Szép Szó Tárbá: sorban állnak ebben a könyvben a szavak, mint az ábécében a betűk, mint a gyerekek az óvodában és az iskolában, szép rendben ám, nem úgy, mint egy ákombákom. (De vigyáznunk kell ám: a napközben eljátszott szavak elfogyhatnak estére! Néha bizony szöfecsérlő kedvünket is kordában kell tartanunk.)

Nagyon komoly témákról is szó esik természetesen. A *Víz* három sorában benne ring a Föld egész élővilága, a *Bélyegekből* kiderül, hogy apa is volt gyerek, a *Strand* női napozója olyan titkokat rejt, melyek megfejtéséhez egész férfieleitek szükségesek, és talán nem is elegek; a *Ceruza* pedig a művészet működését rajzolja le, világok teremtését semmiből. És persze olyan címszavak is szerepelnek a tárban, mint *Élet, Én, Győzelem, Ínség, Jó, Kérdés, Szerelem, Végtelen*. Ezek a szavak már önmagukban komolyságot, filozófiai mélységet sugallnak. Valóban: ha a könnyed sorok között olvasunk, alapvető kérdésekre lelünk (Példának okáért: *A kis herceg* rókájának a várakozás örömeéről mondott mondatai köszönnek vissza a Jóban: „*Tudni azt, / hogy majd délután / Emesénél leszek, / sokszor ugyanolyan jó érzés, / mint délután Emesénél lenni*”). Kis narrátorunk sokat gondolkodik a nyelvről is (hiszen író teremtője): szól vers a nyelvről és az anyanyelvről (amiből mindenkinek csak egy van, még anyának is – anya és anyanyelv csak egy van), a szóról; említettük már az ábécét és a zsebkönyvet, valamint a szójátékokat is fentebb.

Baranyai András rajzai többek, mint pusztá díszei a kötetnek – díszletek inkább. E vidámpasztell számítógépes grafikák szervezőereje nagyobb, mint első ránézésre gondolnánk: az egyes, egymás mellett szereplő verseket egy kontextusba helyezi akkor is, ha maguk a szavak nem így kívánnák. Bár kétségtelen, hogy számos olyan oldalpárt találunk, ahol azonos témák szólnak több szólamban. Az élet beláthatatlan szövevényességére derül fény Nagy meséiben, s ez indítja el a már jóval absztraktabb gondolatot, miszerint az újabb és újabb generációk születése örökké tart, de legalábbis addig, míg meg nem halunk (*Erdő, Élet*); a léggömbök héja lyukakat burkol be, s tulajdonképpen a mennyország is olyan, mint egy léggömb: egy levegővel teli lyuk (*Léggömbök, Lyuk, Mennycsörgő*).

A tavi fürdőzés ihleti a *Viszony*, a *Víz*, a *Zene* című darabokat; a víz az egész élővilágot elringatja, a zene hullámai pedig észrevétlenül úsznak be az ember fülébe.

A grafikák egységesítő ereje tehát sokkal inkább ráadás ebben a gyermeki szemmel áttekinthető univerzumban, ahol bármi összefügghet bármivel. A kötet története egy év alatt játszódik, a négy évszak pereg le ősztől nyárig. Ha ez nem is mindig szembetűnő a verseket olvasva, a rajzokkal egyértelművé válik az idő múlása. Nagy érdeme ez a kötetnek, ahogy nagy érdeme volt a *Csillagszedő Máriónak* is, hogy az első olvasatra egyáltalán nem összekapcsolódó versekből teljes egész születik. Még ezután is megtehetjük persze, hogy véletlenszerűen üjtjük fel a kötetet, s taláalomra olvasgatjuk a darabokat, de felfoghatjuk egy számtalan lazán kapcsolódó epizódból álló történetként is.

Kicsi, de okos zsebkönyv ez, pont olyan, mint Te vagy Én: saját szabályai szerint kísérel meg rendet teremteni a kusza világban, egyszer komolyan szól róla, másszor inkább mókázik. Mint Mi, a világról elmélkedő egészen fiatal vagy rendkívül tapasztalt olvasók, akik okosak, de néha egészen kicsik.

Hálló István nem mindennapi története (Egy huszonegyedik század eleji kamaszkönyvről)

Színes, vékony könyv a praclinkban, nagy betűkkel, kevés, rövid mondattal. A szöveg harmadannyi helyet foglal, mint a képek. Akkor gyerek kezébe való! – örülnék meg szegény elhanyagolt keresztfiacskánk közelgő születésnapjára gondolva, de ne örülünk, és ne tudjuk le ilyen egyszerűen azt a születésnapot. Legalábbis tízéves kor alatt ne. Tizenhárom év alatti keresztfiunknak se ezt a könyvet vegyük meg, vegyünk neki inkább valami démonikus stratégiai játékot. Azonban ha a keresztgyermek már jócskán keresztkamasz, nagy bizalommal forduljunk a könyvhöz mint potenciális ajándékhoz. Sőt, olvassuk el magunk is, hogy megtudjuk, mi a dörgés a vasárnapal kapcsolatban!

A grafikák számítógéppel készültek. Nem ajánlott őket gyorsan nézni, mint ahogy Hálló Istvá a focimeccset, hiszen sok apró, hétköznapi életünkre utaló részletet találunk, aminek garantáltan megőrülünk. Például pulóvermárkát, vagy a fotel karfájáról lelógó joystickot. És szép színű minden oldal, sehol egy strandkorlátkékben, trabantzöldben vagy bugyirózsaszinben harsogó házikó, fa, mozdony, hanem minden épp annyira pasztell és fakó, hogy hitelesen legyen ábrázolva a méla valóság.

Nyelvezete egyszerű, sőt. Egyszerűségében ironikus. Ugyanis szépen, világosan van itt leírva a lényeg, viszont az e lényeg mögött húzódó még fontosabb lényeg (ti. hogy a világ gonosz, és baleseteket bámulunk, míg otthon széthull a család) az nincs, ami azért jó, mert nem ráják a szánkba, hogy most pedig tessék kérem sajnálni a főhóst meg a fődgolyót, mert pillanatokon belül bekövetkezik a tragédia, amin ő nem tud segíteni, hanem lehet kajánul vigyorogni, hogy haha, a szerencsétlen még csak észre sem veszi, hogy mennyire rosszul megy neki, és milyen buta életet él egyébként is. Például Hálló úr nevét a barátai az egyszerűség kedvéért ki sem mondják rendesen, hanem leahagyják az utolsó hangot. Egyszerűbb úgy szólni róla, hogy „ez az ember”, és jellemzése is távol áll az ifjú Charles Bovary hírhedt sapkájának részletes leírásától, bár annyiban mégis közel áll hozzá, hogy egy némileg elfuserált ruhadarab segítségével láttatja az elbeszélő a főhős jellemét. Ez tehát minden tulajdonsága ennek az embernek, egy kanyarodón élére vasalt pantalló, viszont megtudunk egyet s mást a vasalódeszkaról, és ebből aztán szintén következtethetünk erre-arra, sok hibára. A párbeszédmóddal való jellemzésnek is jut szerepe a történetben, miszerint a családtagok közötti viszonyra utal például az, hogy a családfőhöz szóló négy mondat közül kettő arra végződik, hogy „a fenébe”, tehát a ki nem mondott problémákra következtetünk itt (más lapon kiderül, hogy Borbola Erzsébet lélekben hűtlen a férjéhez, ennyiben hasonlít egy csomó klasszikus hősnőre, de ez mellékes most).

Egyszer-kétszer a narrátor hozzánk is szól, méltó olvasókhöz. Egy alkalommal például a szemünk láttára kap nevet két szereplő (rendőrök) „a könnyebb elbeszélés miatt” (már megint az elkényelmesedés!), csak épp fölöslegesen, mert ezután már nem szólalnak meg, így kár volna

írni róluk. Talán majd a folytatásban, feltéve, hogy hősünk a tanulás után is életben van még, meg a város lakói is randalíroznak oly fókig, hogy rendőrt kelljen hívni.

A bonyodalom a fafogós tubusból folyik ki, pontosabban annak kiürüléséből. A fafogó jobbára fafogásra való, nem fogmosásra, pedig a képen szép mentoltürkiz fogkrémes tubus látható, de fogmosásról szó sincsen. Fafogásról sincs szó, mert ha volna, akkor nem bukkanna fel bonyodalom, tehát ez egy se füle, se farka történet volna, és lehet, hogy nem is rajzolták volna meg egyáltalán, nemhogy még ki is adja a Csodaceruza (bár a megrajzolás talán öszszejejt volna úgy is, mert egy másik könyvvel már sikerült csöbe húzni a rajzoló /talán pont egy ceruzás verssel/, aki járt utat járatlanért el nem hagy, így az író sem, és rajzol neki újra). Van szó viszont repülésről, ami a magasztosat jelképezi a történetben, az angyali szférát, ahonnan Halló Istvá a földi tragédiákat és dicsőségeket szemléli, mert az emberek balesetnek és fociznak is, ez utóbbi végén pedig nyerni is lehet. Itt mellékesen előkerül a nemzeti dicsőség témája, ugyanis a hazaiak győznek. Egyéb megbúvó eszme lehet például a munka ünneplése, miszerint Hálló Istvának két munkahelye is megemléttetik megbúvó tagmondatokban. Hogy Hálló Istvá a szemlélődő vagy a beavatkozó, segítő angyalt szimbolizálja-e, a könyvből kiderül, csak vegyük meg a könyvesboltban (az árcédulát ne kapargassuk kisebb ár reményében, mert az is rajzolva van!)

Szóval számtalan szükséges irodalmi kellék felbukkan a műben (az idősíkok váltakozásáról pedig még nem is szóltam, ám nem is szándékozom, mert hova maradna akkor az ismeretlen izgalma?), anélkül, hogy száz meg száz oldalon kellene átrágni magunkat, tehát igazán praktikus regényecske ez, ha éppen csak annyi időnk van elolvasni (vagy fordultatos történetek írását kívánjuk megtanulni gyorstalpalón), míg sorban állunk a Penny Market pénztáránál egy karunkra akasztott kisgyerekekkel, aki még olvasni sem tud.

Fontos az olvasni nem tudás a kisgyermek esetében. *Szigorúan bizalmas – csak gyerekes apáknak!* – áll a hátsó borítón a figyelmeztetés. Gyerekes apáknak??? Apáknak, akiknek gyereke van, Robika vagy más nevű, vagy pedig... – sejtünk rosszat! – apáknak, akik... gyerekesek. Szóval, akik olyanok, mint a gyerekek, és ezért inkább elcsatangolnak bámészkodni a levegő-égbe sorban állás közben. És aztán pórul járnak, azt nem írom meg itt, hogy hogyan, mert az a könyv csattanója, és én azt nem vagyok hivatott leléni, de a lényeg az, hogy a lebegés meg a bámuldozás hősünk lárára válik végül.

Több dologból is látszik, hogy nem gyerekeknek való történet ez. Egyrészt ugye apáknak való a könyv a hátsó borító felirata szerint, meg a pecsétből kitekintő tokás Hálló Istvá képe sem olyan kedves, mint mondjuk Bánffy György hangja régen a televízióban. Másrészt viszont azért sem szabad az ilyesmit gyerek fülébe adni, mert tudvalevő, hogy a gyerekek megszeretik a bányát, ám alapvetően mégiscsak jólelkű hőst, és ha ezt a hőst baj éri, akkor addig nem nyugszik a lelkük, míg a baj el nem járul, vissza nem kapja elvesztett menyasszonyát, levágott lábát, haza nem kerül a kastélyba vagy a vityillóba stb., tehát amíg minden újra jóra nem fordul. Márpedig Hálló Istvát otthon a semmi jónál is kevesebb várja, tehát nem várja. És ez borzasztó, mert ekkor a történet véget ér, úgy, mintha a rendező a vége felirat előtt kirugdalna a moziból a hideg, latyakos utcára, és nem mondaná senki, hogy „ez csak egy film, ezek csak színészek”, hanem inkább nyelveltögetve fityiszt mutatna, és még az ajtót is ránk csapná. Igen elvetemült történet ez, igen. Szóval szerintem tényleg maradjon otthon mindenki vasárnap délután, és törje a fejét, hátha eszébe jut egy olyan történet, melyben *happy az end* és a szállásos vége nem koppanás.

...Ugye, értik már? Gondolkozzanak el a fentiekben, az olvasott sorokon, a családjukon, és olvassák őket újra! Meg újra...

Csillagszedő Márió. Móra Ferenc Könyvkiadó, 2002

Emese almája. Pagony, 2006

Szerintem mindenki maradjon otthon vasárnap délután. Csodaceruza Könyvek, 2006